

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2013. gada 21. oktobrī

lietā Nr. 2013-02-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc konstitucionālajām sūdzībām, ko iesniedza Latvijas Grāmatrūpniecības arodu savienība (pieteikums Nr. 208/2012) un SIA „Arkolat” (pieteikums Nr. 17/2013) (turpmāk – Pieteikumu iesniedzējas),

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2013. gada 1. oktobrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 464.¹ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu (turpmāk – CPL), kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā. Tā 57. nodaļa regulē lietas izskatīšanu kasācijas instancē.

2008. gada 25. jūnijā stājās spēkā Saeimā 2008. gada 22. maijā pieņemtais likums „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas paredzēja papildināt CPL ar 464.¹ pantu „Pamats atteikumam ierosināt kasācijas tiesvedību”.

CPL 464.¹ panta otrās daļas 2. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) reglamentē Augstākās tiesas senatoru kolēģijas (turpmāk – senatoru kolēģija) tiesības atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību gadījumos, kad kasācijas sūdzība formāli atbilst visām tai izvirzītajām prasībām un senatoru kolēģijai nerodas šaubas par apstrīdētā sprieduma tiesiskumu. Apstrīdētā norma nosaka:

„(2) Ja kasācijas sūdzība formāli atbilst šā panta pirmajā daļā minētajām prasībām un ja apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi šā likuma 452. panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu, senatoru kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību arī šādos gadījumos: [...] 2) nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu, un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.”

2. Pieteikumu iesniedzējas – Latvijas Grāmatrūpniecības arodu savienība un SIA „Arkolat” – lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikumu iesniedzējas esot bijušas iesaistītas civiltiesiskā strīdā un tiesvedības gaitā iesniegušas kasācijas sūdzību Augstākās tiesas Senātam (turpmāk – Senāts). Senāts, balstoties uz apstrīdēto normu, atteicies ierosināt kasācijas tiesvedību.

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar tām Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības un tas neesot pieļaujams neatkarīgā un demokrātiskā valstī. Valstij, garantējot tiesības pārsūdzēt tiesas spriedumus, saskaņā ar Satversmes 92. pantu esot jāgarantē arī šo tiesību pieejamība visām personām, bet apstrīdētā norma to liedzot. Ar apstrīdēto normu esot noteiktas senatoru kolēģijas tiesības bez jebkāda pamatojuma atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību arī tad, ja kasācijas sūdzība atbilst visām CPL 450. – 454. panta prasībām. Jebkurām tiesībām, kas noteiktas ar likumu, vajagot būt reālām un neatkarīgām no amatpersonu subjektīvā vērtējuma. Likumā

garantētās tiesības uz sprieduma pārsūdzēšanu kasācijas instances tiesā nevarot tikt atņemtas, balstoties uz senatoru kolēģijas atzinumu par šaubu neesamību. Piešķirto pārsūdzības tiesību patvaļīga sašaurināšana vai atņemšana, liedzot pieeju kasācijas instances tiesai, esot atzīstama par Satversmes 92. panta pārkāpumu.

Kritērijiem, pēc kuriem nosakāms, vai kasācijas tiesvedība ir ierosināma, vajagot būt objektīviem, piemēram, tādiem, kas noteikti Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksē un Satversmes tiesas likuma regulējumā par Satversmes tiesas kolēģijas tiesībām atteikties ierosināt lietu. Turklāt apstrīdētā norma kopsakarā ar citām CPL normām faktiski pieļaujot to, ka senatoru kolēģijas lēmums var neietvert tā pamatojumu.

Atsaucoties uz Satversmes tiesas un ECT praksi, Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka Satversmes 92. pantā paredzēto tiesību ierobežojumi esot nosakāmi tikai pašos nepieciešamākajos gadījumos un nevarot būt tādi, kas pēc būtības liegtu īstenot tiesības uz taisnīgu tiesu. Turklāt šādas Senāta rīcības sēdes tiesības varot radīt tādu situāciju, ka atsevišķi prettiesiski spriedumi tiek atzīti par tiesiskiem, jo tie netiek skatīti pēc būtības, bet tiek izvērtēti vienīgi pēc subjektīviem kritērijiem.

Pieteikumu iesniedzējas arī norāda, ka apstrīdētajai normai, kaut arī tā ir noteikta ar likumu, nav leģitīma mērķa. Apstrīdētā norma nenodrošinot objektīvu un taisnīgu procesu tiesā un esot vērsta uz kasācijas sūdzības iesniedzēja tiesību ierobežošanu gadījumā, kad būtu ierosināma kasācijas tiesvedība.

Ar apstrīdēto normu uzliktais ierobežojums neesot samērīgs, proti, sabiedrības ieguvums no iespējamās procesuālās ekonomijas esot daudz maznozīmīgāks par kasācijas sūdzības iesniedzēja procesuālo tiesību ierobežojumu. Apstrīdētā norma neesot vērsta uz svarīgu sabiedrības interešu aizsardzību, jo sabiedrība esot ieinteresēta, lai tiesa būtu taisnīga un objektīva, turklāt procesuālās ekonomijas nodrošināšanai varot kalpot arī mazāk ierobežojoši līdzekļi, kuru izmantošanas iespējamību likumdevējs neesot apsvēris.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Latvijas Republikas Saeima – nepiekrīt Pieteikumu iesniedzēju izteiktajam viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma tika pieņemta, balstoties uz Augstākās tiesas priekšlikumiem par iespējamo CPL pilnveidošanu un kasācijas instances tiesas darba efektivizēšanu. Turklāt apstrīdētā norma esot izveidota pēc analogijas ar Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) 338.¹ pantu.

Pēc Saeimas ieskata, Pieteikumu iesniedzēju sniegtā Satversmes 92. panta pirmā teikuma interpretācija acīmredzami neatbilstot Satversmes tiesas līdzšinējai praksei šajā jautājumā. Jēdziens „taisnīga tiesa” ne starptautisko dokumentu, ne Satversmes 92. panta izpratnē negarantējot tiesības ikvienu civillietu pārsūdzēt apelācijas un kasācijas instancē. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietot valsts pienākums paredzēt taisnīgu lietu izskatīšanas procedūru, nevis pienākums nodrošināt pārsūdzību vairākās instancēs. Likumdevējs esot tiesīgs noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē un cik instancēs dažādu kategoriju lietas ir skatāmas. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējām esot pilnībā nodrošinātas no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesības. Atteikums izskatīt lietu kasācijas kārtībā nevarot tikt vērtēts kā tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums, jo lietas izskatīšana divās instancēs esot atzīstama par pietiekamu tiesas pieejamības nodrošināšanai. Savukārt CPL, kas Pieteikumu iesniedzējām nodrošinot tiesības iesniegt gan apelācijas, gan kasācijas sūdzību, paredzot tām vēl labvēlīgāku regulējumu nekā Satversmes 92. panta pirmais teikums.

Apstrīdētās normas mērķis esot nodrošināt strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu, mazināt tiesas noslogotību un ar judikatūras palīdzību veidot stabilu tiesību sistēmu. Tas varot tikt atzīts par Satversmes 92. pantā noteikto tiesību ierobežošanas leģitīmu mērķi. Ņemot vērā kasācijas instances būtību un publiski tiesisko interešu izšķirošo nozīmi tās darbībā, likumdevējam esot iespēju robežās jāatbrīvo Senāta Civillietu departaments no nepamatotu sūdzību izskatīšanas, lai tas spētu pienācīgi veikt savu darbu. Apstrīdētā norma paredzot saprātīgu, pārdomātu un samērīgu mehānismu šā mērķa īstenošanai un tikai paplašinot

Senāta rīcības sēdes funkcijas ar iespēju likumā noteiktos gadījumos atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību.

Apstrīdētā norma neierobežojot personas tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, jo ikvienu iesniegto kasācijas sūdzību izvērtējot senatoru kolēģija. Saeima vērš uzmanību uz to, ka apstrīdētā norma ietver vārdu „var”, – tas nozīmējot, ka kasācijas tiesvedība var arī tikt ierosināta. Turklāt apstrīdētā norma paredzot konkrētus priekšnoteikumus, ar kādiem atteikums ierosināt kasācijas tiesvedību būtu pieļaujams, un senatoru kolēģijai esot jāpārbauda, vai tie tiek ievēroti. Tāpat Saeima uzsver, ka kasācijas tiesvedība nevarot tikt atteikta, ja lietā ir neskaidrs, apšaubāms tiesas spriedums un senatoru kolēģija nav pārliecināta par tā tiesiskumu.

Ņemot vērā minēto, Saeima uzskata, ka tiesvedība šajā lietā būtu izbeidzama. Ja apstrīdētās normas atbilstība tomēr tiktu vērtēta, Saeima lūdz atzīt to par atbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas Augstākā tiesa – norāda uz nemitīgi pieaugošo Civillietu departamentā saņemto un neizskatīto lietu skaitu un pauž uzskatu, ka apstrīdētā norma esot saprātīgs, samērīgs, loģisks un konsekvents solis, kas palīdz nodrošināt Civillietu departamenta pienācīgu darbu. Raugoties gan no tiesas, gan no procesa dalībnieka viedokļa, esot jāatzīst, ka apstrīdētā norma veicina civilprocesa efektivitāti un procesuālo ekonomiju. Apstrīdētā norma ļaujot Senātam izmantot pieejamos resursus to problēmu risināšanai, kurām nepieciešama padziļināta izpēte. Turklāt Augstākā tiesa norāda, ka Satversmes tiesa lietā Nr. 2007-22-01 esot vēlējuma izteiksmē ietvērusi priekšlikumu par apstrīdētās normas ieviešanu.

Augstākā tiesa uzsver, ka, izlemjot jautājumu par lietas nodošanu izskatīšanai kasācijas kārtībā, nepieciešams iepazīties ar visiem lietā esošajiem materiāliem, tāpēc senatoru kolēģijas lēmuma pieņemšanas process esot pielīdzināms lietas izskatīšanai rakstveida procesā. Būtiski esot tas, ka senatoru kolēģijā, kas rīcības sēdē izskata pieteikumu, ietilpst senatori – tie paši tiesneši, kuri izskata lietas kasācijas instances tiesas sēdē. Turklāt kasācijas tiesvedības

ierosināšana nevarot tikt atteikta, ja lietā ir neskaidrs, apšaubāms tiesas spriedums un senatoru kolēģija nav pārliecināta par tā tiesiskumu.

Augstākā tiesa piekrīt Saeimas argumentiem par jēdziena „taisnīga tiesa” interpretāciju, kā arī vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Satversmes 92. pants negarantējot tiesības uz vairākpakāpju pārsūdzību. Turklāt apstrīdētā norma neierobežojot tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, bet tikai precizējot un paplašinot Senāta rīcības sēdes funkcijas sūdzību izskatīšanā.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, un piekrīt Saeimas sniegtajai Satversmes 92. panta pirmā teikuma interpretācijai. Senatoru kolēģijas pārliecība par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu nozīmējot, ka nevienam senatoram nav šaubu par to, ka spriedumā materiālās tiesību normas ir piemērotas pareizi, procesuālās tiesību normas nav pārkāptas, attiecīgo tiesību normu interpretācija praksē ir skaidra un pārsūdzētais tiesas spriedums tai atbilst. Senāta rīcības sēdes objektivitāti nodrošinot trīs senatoru viedokļi, kas balstīti uz skaidru judikatūru un sprieduma tiesiskuma izvērtējumu. Tieslietu ministrija, ņemot vērā to, ka tiesneši ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam, uzskata, ka Senāta rīcības sēdes lēmums esot objektīvs, turklāt šāds kasācijas sūdzību izskatīšanas mehānisms nodrošinot samērīgu personām likumā noteikto tiesību aizsardzību.

Likumdevējs esot tiesīgs ar likumu noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē un cik instancēs dažādu kategoriju lietas ir skatāmas. Konkrētajā gadījumā personai esot tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, taču likumā esot skaidri noteikti gadījumi, kādos tiesa var atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu.

Tieslietu ministrija vērš Satversmes tiesas uzmanību uz Senāta Civillietu departamenta darbības statistiskajiem datiem un pauž viedokli, ka Senāta rīcības sēdei piešķirtās tiesības esot atbilstošs līdzeklis kasācijas instances pienācīgas darbības nodrošināšanai un tiesu darbības efektivitāte esot leģitīms mērķis. Turklāt Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums esot samērīgs, jo pēc būtības neliedzot tiesības uz taisnīgu tiesu.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu padome – atbalsta apstrīdēto normu, ar kuru senatoru kolēģijai piešķirtas tiesības atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, ja tai nerodas šaubas par apstrīdētā sprieduma tiesiskumu un neveidojas jauna judikatūra.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka apstrīdētā norma pēc būtības esot identiska APL 338.¹ panta otrās daļas 2. punktam, kā arī atsaucas uz Satversmes tiesas lietā Nr. 2007-22-01 secināto, proti, ka Civilprocesa likumā šāds regulējums ir nepieciešams.

Apstrīdētā norma neierobežojot personas tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, bet tikai papildinot iespējamā kasācijas tiesvedības ierosināšanas atteikuma pamatu uzskaitījumu. Piekrītot Saeimas atbildes rakstā sniegtajam viedoklim, Tiesībsargs pauž uzskatu, ka likumdevēja noteiktā kasācijas sūdzību un protestu sākotnējā izvērtēšana Senāta rīcības sēdē esot piemērots līdzeklis kasācijas instances pienācīgas darbības nodrošināšanai.

Tiesībsargs vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka atbilstoši CPL 464. panta trešajai daļai Senāts rīcības sēdē var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību tikai tad, ja senatoru kolēģija vienbalsīgi atzīst, ka kasācijas tiesvedības ierosināšana ir atsakāma.

Ņemot vērā minēto, Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma pati par sevi nav pretrunā ar Satversmes 92. pantu, taču aizskārumu varot radīt apstrīdētās normas piemērošana kopā ar CPL 464. panta 4.¹ daļu, kas paredz iespēju attiecīgo lēmumu pieņemt rezolūcijas veidā un lēmumā nenorādīt tā motivāciju. Tiesībsargs, norādot uz Satversmes tiesas praksi, pauž uzskatu, ka Senāta rīcības sēdes lēmumam nav jābūt izvērstam, tomēr vajadzētu ietvert kaut vai īsu tā motivāciju, jo pretējā gadījumā varot mazināties sabiedrības uzticība tiesas pieņemtajiem lēmumiem.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Martins Osis – analizē apstrīdēto normu kopsakarā ar likumā

paredzētajiem tās piemērošanas priekšnoteikumiem un būtībā pievienojas Saeimas viedoklim. Apstrīdētajā normā pašā esot ietverts pietiekami detalizēts mehānisms, kas lielā mērā ierobežojot tās piemērošanu, turklāt apstrīdētā norma neesot imperatīva. CPL 57. nodaļa ietverot kasācijas sūdzības iesniedzējam labvēlīgu risinājumu, kas ievērojami atšķiroties no šajā pašā likumā konsekventi noteiktās tiesnešu balsošanas sistēmas, jo lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var tikt pieņemts tikai vienbalsīgi. Turklāt visiem trim senatoriem, Senāta rīcības sēdes dalībniekiem, esot pieejami lietas dalībnieku viedokļi par kasācijas tiesvedības ierosināšanu.

Izvērtējot apstrīdētās normas rašanās vēsturi, M. Osis secina, ka pirms 464.¹ panta iekļaušanas Civilprocesa kodeksā Senāta rīcības sēde būtībā dublējusi apelācijas instances tiesas funkciju, bet ar apstrīdētās normas iekļaušanu Civilprocesa kodeksā esot nostiprināts Senāta pamatuzdevumu izpildes mehānisms, proti, Senāta rīcības sēde tagad pildot nevis tikai formālu, bet gan tieši to funkciju, kuras izpildei tā pēc būtības tika izveidota.

Nevarot piekrist Pieteikumu iesniedzēju argumentiem par to, ka sūdzības izvērtēšana esot formāla un subjektīva. Apstrīdētā norma uzliekot senatoru kolēģijai par pienākumu izvērtēt gan jaunas judikatūras izveides iespējamību, gan arī to, vai var rasties bažas par zemākas instances tiesas sprieduma tiesiskumu. Apstrīdētā norma nevarot tikt atzīta arī par neloģisku Pieteikumu iesniedzēju norādītajā izpratnē, jo CPL paredzot vairākus gadījumus, kad tiesa, lietu pēc būtības neskatot, pieņem nolēmumu ar būtisku nozīmi, turklāt dažkārt tiesai esot pieejams tikai un vienīgi prasītāja viedoklis. M. Osis norāda, ka no likumā „Par tiesu varu” Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātam izvirzītajām prasībām izrietot secinājums, ka Augstākās tiesas senators ir persona ar visaugstāko kvalifikāciju un bagātīgu pieredzi. CPL ievērojami ierobežojot subjektivitāti lēmumu pieņemšanas procesā, taču izslēgt to pilnībā neesot iespējams.

Izvērtējis sekas, kas rastos, ja apstrīdētā norma tiktu atzīta par antikonstitucionālu, M. Osis uzskata, ka spēku zaudētu CPL un visai Latvijas tiesību sistēmai nepieciešama norma, kas nodrošina Senāta funkciju izpildi.

Turklāt rastos pamats CPL 464.¹ panta otrās daļas 1. punkta konstitucionalitātes analīzei, jo tas ietver apstrīdētajai normai līdzīgu regulējumu.

Secinājumu daļa

9. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, ir atzinusi, ka tajā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 9.3. punktu*).

Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes princips, tiesības tikt uzklautam, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu, tiesības uz pārsūdzību (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 8.2. punktu un 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 8.3. punktu*).

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu un 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 11. punktu*). Valsts pienākums ņemt vērā starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā izriet no Satversmes 89. panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Šis pants skaidri

norāda uz to, ka konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu un 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 11. punktu*).

Izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta pirmais teikums ir vērtējams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantu, kā arī tā piemērošanas praksi Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

10. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka esot iesniegušas kasācijas sūdzības Senātam, tomēr Senāts, pamatojoties uz apstrīdēto normu, esot atteicies ierosināt kasācijas tiesvedību. Ar šādu rīcību, kura pamatota ar apstrīdēto normu, esot aizskartas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības.

10.1. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka Senāts ir kasācijas instance un tā kompetencē neietilpst lietas faktisko apstākļu pārbaude un vērtēšana. Kasācijas instances tiesā tiek skatīti tikai *quaestiones iuris*, proti, jautājumi par materiālo un procesuālo normu piemērošanas pareizību. Kasācijas princips ir publiski tiesiska rakstura princips, jo tas ir vērsts uz tiesību normu vienveidīgu piemērošanu un iztulkošanu visā valstī. Pieejama un saprotama judikatūra, kasācijas instances tiesas sniegtā problēmjautājumu analīze un interpretācija ir būtisks instruments vienveidīgas judikatūras veidošanai, kā arī tiesību attīstības nodrošināšanai. Latvijā pastāvošā kasācijas institūta būtiska iezīme, īpaši civilprocesa ietvaros, ir tā, ka kasācijas instancē izšķirošā nozīme ir publiski tiesiskajām interesēm, jo strīds starp pusēm tiek skatīts, civillietu pēc būtības caurlūkojot pirmajās divās instancēs (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punktu un 2008. gada 2. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-22-01 18.2. punktu*).

Lai kasācijas instances tiesa varētu pienācīgi veikt savu darbu, proti, izlemt principiālus materiālo un procesuālo normu piemērošanas jautājumus, likumdevējam iespēju robežās tā ir jāatslogo no nepamatotu sūdzību izskatīšanas

(sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punktu un 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 13.1.punktu). Atslogojot Senātu no nepamatotu sūdzību izskatīšanas, tiek nodrošināta Senāta darbības efektivitāte, t.i., iespēja novirzīt ierobežotos resursus to lietu izskatīšanai, kurās konstatējami procesuālo vai materiālo normu piemērošanas pārkāpumi un kurām ir nozīme judikatūras tālākveidošanā.

Kā norāda Senāta Civillietu departamenta senators A. Laviņš, pēc apstrīdētās normas pieņemšanas Senāta darbs kļuvis efektīvāks un apstrīdētās normas mērķis – atslogot kasācijas instanci no nepamatotu sūdzību izskatīšanas – esot sasniegts. Proti, ir būtiski palielinājies to lietu īpatsvars, kurās atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību. Savukārt to Senāta spriedumu īpatsvars, kuros apelācijas instances spriedums ir atcelts vai grozīts, ir guvis pārsvaru pār spriedumiem ar kuriem apelācijas instances tiesas nolēmums atstāts negrozīts *(sk.: Laviņš A. Pārdomas par Senāta darbības efektivitāti. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Rīga, 2013, Nr. 6).*

10.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums nodrošināt neatkarīgu tiesu izveidi un paredzēt taisnīgu lietu izskatīšanas procedūru. Taču Satversmes 92. pants negarantē ikviena lēmuma pārsūdzēšanu lietas izskatīšanas ietvaros un neparedz valstij pienākumu visās lietās noteikt iespēju spriedumu pārsūdzēt apelācijas un kasācijas kārtībā. Tātad likumdevējs ir tiesīgs ar likumu noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē un cik instancēs dažādu kategoriju lietas ir skatāmas. Likumdevēja noteiktā kasācijas sūdzību un protestu sākotnējā izvērtēšana Senāta rīcības sēdē ir atbilstoši izraudzīts kasācijas instances pienācīgas darbības nodrošināšanas līdzeklis *(sk. Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-22-01 11. un 18.2. punktu).*

Arī vērtējot Konvencijas 6. panta saturu un atbilstošo ECT praksi, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka no Konvencijas 6. panta neizriet personas subjektīvās tiesības uz ikviena tiesas nolēmuma pārsūdzību. Katra valsts pati var noteikt pārsūdzības principa apjomu saskaņā ar savu tiesību sistēmu *(sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā*

Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punktu un ECT spriedumu lietā „Delcourt v. Belgium”, no. 2689/65, para. 25 – 26, 17 January 1970).

10.3. Ņemot vērā norādītos apsvērumus par kasācijas instances īpašo nozīmi tiesu sistēmas darbības nodrošināšanā, kā arī to, ka nedz Satversmes 92. panta pirmais teikums, nedz Latvijai saistošās starptautisko cilvēktiesību normas neparedz personas subjektīvās tiesības ikvienu tiesas nolēmumu pārsūdzēt apelācijas vai kasācijas kārtībā, var secināt, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums neliedz valstij noteikt, kādas lietas un ar kādiem nosacījumiem ir izskatāmas kasācijas tiesvedības kārtībā, un ietver arī tiesības atvēlēt noteiktu rīcības brīvību (diskrecionāro varu) Senātam, lai tas varētu izvērtēt konkrētu lietu izskatīšanas nepieciešamību. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētās Senāta tiesības atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu *per se* nevar tikt vērtētas kā tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums.

Turklāt Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2007-22-01 ir tieši norādījusi uz apstrīdētajai normai analogisku regulējumu APL 338.¹ pantā un nepieciešamību ietvert šādu regulējumu arī Civilprocesa likumā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-22-01 18.3. punktu*).

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valsts pienākumu nodrošināt ikvienas civillietas izskatīšanu kasācijas kārtībā.

11. No tiesībām uz taisnīgu tiesu neizriet valsts pienākums ikvienas kategorijas lietai paredzēt pārsūdzību apelācijas un, vēl jo vairāk, kasācijas instances tiesā. Tomēr tad, ja valsts šādas iespējas ir paredzējusi, tiesas procesam jāatbilst tiesas pieejamības, taisnīgas procedūras un citiem tiesību uz taisnīgu tiesu aspektiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 10.2. punktu vai ECT spriedumus lietās „Staroszczyk v. Poland”, no. 59519/00, para. 125, 22 March 2007; „Dunayev v. Russia”, no. 70142/01, para. 34, 24 May 2007*).

Tomēr tas arī nenozīmē, ka valstij, kurā ir izveidota apelācijas vai kasācijas instances tiesa, būtu pienākums nodrošināt attiecīgas instances tiesu visās lietās. Minētā atziņa interpretējama tādējādi, ka tajās lietās, kuras tiek izskatītas arī augstākā instancē, ir jānodrošina tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošs process un

tā pieejamība. Piemēram, pārsūdzības iesniegšanas termiņam jābūt saprātīgam, nav pieļaujami nesamērīgi finansiāli vai cita veida ierobežojumi apelācijas vai kasācijas sūdzības iesniegšanai, jātiek ievērotam pušu līdztiesības principam, tiesnešiem jābūt objektīviem un neieinteresētiem u.tml. (*sk.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 134. lpp.*).

Pieteikumu iesniedzēju norādītie argumenti galvenokārt ir attiecināmi uz tiesas pieejamības ierobežojumu. Pieteikumu iesniedzējas pauž viedokli, ka Senāts nedrīkstētu atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību pēc kasācijas sūdzības, kura atbilst visām CPL prasībām.

Valsts pienākums nodrošināt tiesības uz tiesas pieejamību izpaužas pirmkārt tādējādi, ka valstij jāizveido tiesa, kurā personas var vērsties strīda atrisināšanai vismaz vienā instancē. Kā redzams no lietas materiāliem, abu Pieteikumu iesniedzēju lietas ir izskatītas gan pirmās instances tiesā, gan arī apelācijas tiesvedības kārtībā. Tādējādi ir nodrošināts pat plašāks tiesību apjoms nekā tiesas pieejamības principa pieprasītais minimums.

Tiesas pieejamības principu zināmā mērā var attiecināt arī uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai. Šo tiesas instanču pieejamība nevarētu tikt ierobežota, piemēram, ar nesamērīgi īsiem procesuālajiem termiņiem vai nesamērīgi augstām valsts nodevām. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikumu iesniedzējām pieeja kasācijas instances tiesai netika liegta. Pieteikumu iesniedzējas ir iesniegušas katra savu kasācijas sūdzību, un abas sūdzības ir izskatītas Senāta rīcības sēdē (*sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 19. jūnija rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKC-458/2012 un 2012. gada 25. jūlija rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKC-1280/2012*). Tiesības uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai neietver prasību ikvienu lietu izskatīt pēc būtības un sagatavot pilnu tiesas spriedumu.

Līdz ar to apstrīdētā norma neaizskar no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesības uz pieeju tiesai.

12. Pieteikumu iesniedzējas pauž viedokli, ka kasācijas sūdzības iesniegšana *per se* norādot uz iespējamām šaubām par apelācijas instances tiesas

sprieduma tiesiskumu un šis jautājums varot tikt izvērtēts vienīgi ierosinot kasācijas tiesvedību un izskatot lietu pēc būtības. Tāpat apstrīdētā norma neietverot skaidrus kritērijus un pieļaujot lēmuma pieņemšanu, balstoties uz senatoru kolēģijas subjektīvo viedokli.

Pieaicinātā persona M. Osis pamatoti norāda, ka saskaņā ar CPL 456. panta pirmo daļu kasācijas sūdzība vispārīgā gadījumā iesniedzama tiesai, kas taisījusi spriedumu, savukārt CPL 459. panta pirmā daļa paredz, ka gadījumā, kad iesniegtā kasācijas sūdzība neatbilst CPL formālajām prasībām, apelācijas instances tiesas tiesnesis pieņem lēmumu atstāt kasācijas sūdzību bez virzības un nosaka termiņu trūkumu novēršanai, bet, ja CPL 459. panta pirmajā daļā norādītie trūkumi tiek konstatēti Senātā, kasācijas sūdzība tiek atdota apelācijas instances tiesai.

Tātad tieši apelācijas instances tiesa ir tā, kas sākotnēji izvērtē kasācijas sūdzības atbilstību formālajām CPL prasībām. Minētais liecina, ka pirms 464.¹ panta iekļaušanas Civilprocesa likumā apelācijas instances tiesa un senatori Senāta rīcības sēdē būtībā veica vienu un to pašu funkciju – pārbaudīja kasācijas sūdzības formālo atbilstību CPL prasībām.

Tagad, pēc 464.¹ panta iekļaušanas Civilprocesa likumā, senatoriem Senāta rīcības sēdē papildus ir *prima facie* jānovērtē: 1) apelācijas instances tiesas sprieduma atbilstība Senāta judikatūrai līdzīgās lietās iesniegtās kasācijas sūdzībās norādīto apsvērumu robežās (CPL 464.¹ panta otrās daļas 1. punkts); 2) lietas potenciālā ietekme uz judikatūras veidošanos un iespējamās šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu (apstrīdētā norma). No minētā izriet, ka tieši ar 464.¹ panta ietveršanu Civilprocesa likumā likumdevējs ir radījis mehānismu, pateicoties kuram Senāta rīcības sēde vairs nepilda tikai formālu funkciju, atkārtoti pārbaudot to, ko jau sākotnēji ir pārbaudījusi apelācijas instances tiesa, bet nodrošina Senāta Civillietu departamenta pamatfunkciju realizācijas iespējas (*sk. M. Oša viedokli, lietas materiālu 73. – 74. lpp.*).

Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka likumdevējs būtu noteicis vienu un to pašu funkciju gan tiesai, kas taisījusi pārsūdzēto spriedumu, gan Senāta rīcības sēdei. Likumdevējs vēlējies Senāta rīcības sēdei piešķirt plašāku kompetenci, t.i.,

tiesības izvērtēt ne vien kasācijas sūdzības atbilstību tai izvirzītajām formālajām prasībām, bet arī tās saturu.

Var piekrist Saeimas un Augstākās tiesas norādītajam, ka apstrīdētā norma neierobežo personas tiesības iesniegt kasācijas sūdzību. Senātā saņemto kasācijas sūdzību izvērtē senatoru kolēģija, citastarp iepazīstoties arī ar kasācijas sūdzības saturu, tiesas spriedumu un lietas materiāliem. Vienīgi pēc pilnvērtīgas iepazīšanās ar visiem lietas materiāliem senatoru kolēģija var izdarīt secinājumus par kasācijas tiesvedības ierosināšanas nepieciešamību. Pēc būtības šāda procedūra ir pielīdzināma lietas izskatīšanai rakstveida procesā. Senatoru kolēģijā, kas rīcības sēdē izskata pieteikumu, ietilpst senatori, kuri izskata lietas kasācijas instances tiesas sēdē (*sk. Saeimas atbildes rakstu, lietas materiālu 2. sēj. 44. lpp., un Augstākās tiesas paskaidrojums, lietas materiālu 2. sēj. 60.–61. lpp.*).

Senatoru kolēģija katrā individuālā gadījumā izvērtē to, vai var rasties šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un vai lietai ir nozīme judikatūras veidošanā. Turklāt saskaņā ar CPL 464. panta otro daļu kasācijas tiesvedība ir ierosināma, ja šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un izskatāmās lietas nozīmi judikatūras veidošanā rodas kaut vienam no senatoru kolēģijas locekļiem. Arī tiesību doktrīnā ir atzīts, ka kasācijas tiesvedība var tikt ierosināta, ja kasācijas sūdzībā izteikti argumenti, kas rada šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu vai varētu norādīt uz judikatūras maiņas nepieciešamību (*sk.: Jonikāns V. Izmaiņas tiesas darbu reglamentējošās tiesību normās. Jurista Vārds, 2008. gada 1. jūlijs, Nr. 24, un Vernuša E. 464.¹ pants. Grām.: Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 817. – 818. lpp.*).

Tādējādi apstrīdētā norma paredz skaidrus kritērijus, atbilstība kuriem senatoru kolēģijai ir jāizvērtē, pirms tā pieņem lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību. Tāpat nav pamata uzskatīt, ka senatoru kolēģija, iepazīsies ar visiem lietas materiāliem, nevarētu vispusīgi un objektīvi izvērtēt, vai pastāv šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un vai

izskatāmajai lietai ir nozīme judikatūras veidošanā. Tieši šādu apstākļu izvērtēšana uzskatāma par Senāta rīcības sēdes pamatfunkciju.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētās senatoru kolēģijas tiesības vērtēt to, vai pastāv šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un vai izskatāmajai lietai ir nozīme judikatūras veidošanā, neaizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības.

13. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka, piemērojot apstrīdēto normu kopsakarā ar CPL 464. panta 4.¹ daļu, lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību tiek pieņemts rezolūcijas veidā un tādējādi kasācijas sūdzības iesniedzējs nevarot iepazīties ar lēmuma motīviem (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 33. lpp. un 184. lpp.*). Uz šo apstākli norāda arī Tiesībsargs (*sk. Tiesībsarga viedokli lietā, lietas materiālu 2. sēj. 82. lpp.*).

Piemērojot apstrīdēto normu, senatoru kolēģija pēc būtības atzīst, ka apelācijas instances tiesas spriedums ir tiesisks un lietā nav saskatāmi apstākļi, kas norādītu uz nepieciešamību izveidot vai pārskatīt jau izveidojušos Senāta judikatūru konkrētā tiesību jautājumā. Tādējādi senatoru kolēģija piekrīt apelācijas instances tiesas norādītajiem apsvērumiem un lietas dalībnieki ar tiem var iepazīties apelācijas tiesas spriedumā. Ja tiek atzīts, ka spriedums ir tiesisks un lieta nav nozīmīga judikatūras veidošanā, pārsūdzētā sprieduma motīvu atkārtojums rīcības sēdes lēmumā ir lieks (*sk.: Vernuša E. 464.¹ pants. Grām.: Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 820. lpp.*).

Apstrīdētā norma nosaka vienīgi Senāta rīcības sēdes tiesības likumā paredzētos gadījumos pieņemt lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību, nevis šā lēmuma formu. Tiesības pieņemt konkrēto lēmumu rezolūcijas veidā ir noteiktas CPL 464. panta 4.¹ daļā. Šī norma pieteikumā nav apstrīdēta, un arī Saeima nav sniegusi atbildes rakstu par tās atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Līdz ar to apstrīdētā norma neregulē lēmuma par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību formu un šādā aspektā neaizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Civilprocesa likuma 464.¹ panta otrās daļas 2. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris